

Luonnon kolonisaatio Neuvostoliitossa

A I I a B o l o t o v a

*Kaikki ihmisessä, kaikki ihmisen puolesta!
Vain inhimillinen olento on olemassa. Kaikki
muu on hänen kätensä ja aivojensa tuottamaa.*
(Maksim Gorki)

Missään yhteiskunnassa luonto ei ole pelkästään väistämätön materiaallinen ympäristö vaan myös tulkintojen ja uudelleentulkintojen kohde.¹ Neuvostoliitossa käsitys luonnon valloituksesta oli osa valtioideologiaa. Silti on tärkeää tunnistaa paradoksaalisia seurauksia, joita tämä käsitys saattoi tuottaa neuvostoelämään. Esimerkiksi ihmiset, jotka lähetettiin ”villiin luontoon” mukanaan ajatus sen valloituksesta, ryhtyivät hankkeeseen, joka vei heidät samalla valtion kontrollin ulkopuolelle. Siksi, kun tutkitaan luonnon tulkintoja politiikassa ja arkielämässä neuvostovaltiossa, on hyvä samalla tutkia virallisia lausuntoja ja yksittäisten ryhmien ajatuksia

Artikkeli on ilmestynyt aiemmin lehdessä *Historical Social Research* 2004, 29(3), 104–123.

Kiitokset eri versioiden kommentteista ja innostavista keskusteluista Tatjana Safonovalle, Frank Uekoetterille, Dmitri Vorobjoville, Verena Winiwarterille ja Bernhard Wieserille.

ja käytäntöjä. Tämän artikkelin tarkoituksena on tehdä näin keskittymällä geologeihin, ryhmään, joka sopii erityisen hyvin neuvostoyhteiskunnan luontokonstruktioiden tapaustutkimukseksi. Etenkin neuvostogeologien julkisen kuvan kaksinaisuus ansaitsee tässä mielessä huomiota: geologi nähdään sekä luonnon voittajana että sen sukulaisena. ”Älä anna periksi, geologi, kestä, geologi, olet tuulen ja auringon veli”, kuuluvat suosittu neuvostoliittolaisen laulun¹ sanat. Tämän tyyppiset äänet muodostavat erityisen sukulaisuuden luonnon perussymbolien, esimerkiksi tuulen ja auringon, sekä geologiyhteisön välille. Samalla ne juhlivat heitä ihmiskunnan edustajina, jotka tutkivat luontoa rakentaakseen tulevaisuuden teollisuuskeskuksia ja jotka kuuluvat ammatti-identiteetiltään tieteellisen rationaalisuuden maailmaan. Itse asiassa geologeista tuli 1960-luvulla neuvostoyhteiskunnan kulttihahmoja yhdessä kosmonauttien ja lentäjien kanssa. Luonnon tutkimuksen ja hyväksikäytön romantisoiminen oli luonteenomaista neuvostokaudelle.

Neuvostolehdet, -elokuvat, -laulut ja -kirjat kuvasivat usein geologeja uusien alueiden tutkimuksen pioneereina ja polunraivaajina. Heidän työnsä esittämisessä kiinnitettiin erityistä huomiota kuvaukseen taistelusta luonnon kanssa ja jatkuviin vaikeuksiin, jotka onnistutaan voittamaan. Geologien kenttäelämä esitettiin arkipäivän seikkailuna taiga-, tundra-, vuori- tai jokiympäristössä, joka oli pohjimmiltaan luotu palvelemaan ihmisten tarkoituksia. Samalla raportit kuvasivat geologit luonnonvoimien veljinä, kulkureina ja romantikkoina – ihmisryhmänä, joka oli lähellä luonnon maailmaa. Mutta samalla

kun tämän kaltainen raportti tuottaa runsaasti todisteita Neuvostoliiton hegemoniselle luontokonseptille, on yhtä tärkeää tuoda tähän keskusteluun neuvostogeologien käytännön kokemus.

Tätä artikkelia varten käytettiin kahdenlaisia dokumentteja: hegemoninen luontodiskurssi rekonstruointiin sanomalehtien ja kirjallisuusanalyysien pohjalta², ja geologien omaelämäkerrat ja viidentoista neuvostoaikana retkikuntien mukana työskennelleen geologin haastattelut tuovat tietoa geologien luontotulkinnoista³. Tämä materiaali antaa mahdollisuuden tulkita eri ulottuvuuksia kanssakäymisessä luonnon kanssa valtion luonnonvarojen etsintään määrittämien neuvostogeologien käytännön kokemuksessa. Mitä luonnon valloittaminen merkitsi käytännössä? Oliko Neuvostoliitossa vaihtoehtoja – tai edes poikkeamia – hegemoniselle luontodiskurssille? Millä tavoin materiaallinen ympäristö vaikutti luonnon sosiaalisiin konstruktioihin?

Valtion näkemys luonnosta piti sitä ”merkityksettömänä” varastona täynnä luonnonvaroja, mutta sitä vastoin geologien luontonäkemykset

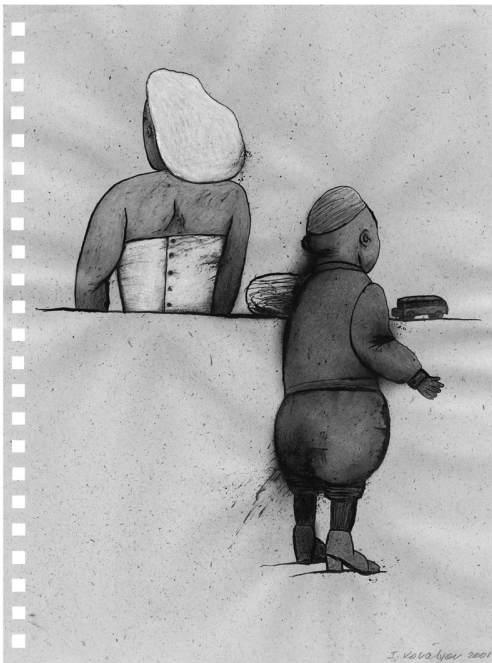
olivat paljon monipuolisempia, täynnä tapahtumia, tapaamisia, arvoja ja merkityksiä. Ne sisälsivät karhuja ja tsuktšeja⁴, sotilaita ja rangaistusvankeja, maisemia, tieteellisiä löytöjä, nälkää ja ystävien kuolemia.

Yhdysvaltojen ja joidenkin länsieurooppalaisten maiden ympäristöhistorian tutkimukseen verrattuna kirjallisuus Venäjältä ja Neuvostoliitosta on vielä melko rajoittunutta. Douglas Weiner (1988, 1999) on julkaissut tärkeitä tutkimuksia Neuvosto-Venäjän ympäristöliikkeiden historiasta. Myös Paul Josephsonin (2002), Bernd Stevens Richterin (1997) ja David Turnockin (2001) julkaisut huomioivat joitakin Neuvostoliiton ympäristöhistorian aspekteja. Mutta kun otetaan huomioon neuvostoimperiumin koko ja sen merkitys maailmanhistorialle 1900-luvulla, voidaan nähdä, että ansioistaan huolimatta mainitut tutkimukset voivat vain raapaista pintaa. Lukijat ovat tervetulleita lukemaan tätä artikkelia panoksena Neuvostoliiton ympäristöhistoriaan.

Valtio: luonnon valloitus

*Hän astuu ylpeästi pellolla,
ja kääntää jokien suunnat,
ja siirtää vuorien huiput,
tavallinen neuvostoihminen.⁵*

Luonnon valloittamisen ja alistamisen iskulauseet olivat Neuvostoliiton tärkeimpiä ideologisia kehyksiä. Ajatus ihmisen dominanssista yli luonnon ja vaatimus kukistaa, muokata ja uudelleen rakentaa kaoottista ja merkityksetöntä luontoa päämääränä luonnonprosessien säännötely täydensi sosiaalisen järjestyksen totaalista rekonstruktiota, olennaisen kytköksen luomista valtiopolitiikan ja luonnonvalloitusideologian välillä Neuvostoliitossa. Tässä artikkelissa on ensin muutama huomio geologian institutionaalista kehityksestä Neuvostoliitossa, sen jälkeen se esittelee hegemoniakeskustelua ja muita diskursseja luonnosta ja geologeista vuosina 1930–1980.

Igor Kovaljov & Dmitri Malanitšev: *Hahmotelma elokuvaan Maito (2001)*

Neuvostoliiton teollistumisen vaikutus geologiaan

Tuntemattomien seutujen tutkiminen oli pitkään ollut keskeinen piirre tsaarin ajan Venäjän historiassa, niin kuin lukemattomat tutkijat ovat mielellään osoittaneet. Tutkimusmatkat saivat uutta merkitystä massiivisen teollistumisohjelman myötä 1920-luvulla jolloin valtiojohto teki suunnitelman maan kaukaisten alueiden tutkimiseksi saadakseen raaka-aineita kehittyvän teollisuuden tarpeisiin (Grigorijev 1947). Pitkän kansalaissodan heikentämän neuvostovaltion strateginen päämäärä oli päästä eroon välttämättömästä mineraalivarojen tuonnista. Valtiovalta oletti, että tarvittavia luonnonvaroja voisi löytyä runsaasti oman maan laajoilta tutkimattomilta alueilta. Geologit olivat uusien alueiden ”tutkimusmatkailijoiden” eturintamassa. He olivat usein ensimmäisinä paikoissa, joihin saattoi heidän tutkimustensa tuloksesta riippuen nousta uusi teollisuuskompleksi.

Tämä tilanne ja erityisesti kehitystä ohjaileva pakko määräsi monet Neuvostoliiton geologian piirteistä. Institutionaalisesti geologia alkoi Tsaarin Venäjällä 1882, kun Aleksanteri III:n määräyksellä luotiin Geologinen komitea. (Petrov & Žamoida 2002.) Tämä tapahtui vain kolme vuotta USA:n *Geological Survey*n perustamisen jälkeen (Rabbitt 1989). Ennen vuoden 1917 vallankumousta Venäjällä oli myös useita geologisia yhdistyksiä, jotka koostuivat yleensä Venäjän tiede-eliittiin kuuluvista, lähinnä miespuolista intellektuelleista. Vallankumouksen jälkeen geologia muuttui nopeasti sovelletuksi tieteeksi, jolla oli läheiset suhteet teollisuuteen ja armeijaan. Tosin muissakin maissa sotilaallis-teollisella yhteydellä oli suuri vaikutus geologian kehitykseen ja muihin geotieteisiin, mutta Neuvostoliitto erottui luultavasti muutoksen nopeuden vuoksi. Juuri ennen vallankumousta Venäjän geologiseen komiteaan kuului 72 henkeä, mikä ei riittänyt tyydyttämään geologien huutavaa tarvetta (Grigorijev 1947). Edistääkseen koulutusta neuvostopäätäjät perustivat lukuisia *rabfakeja* yliopistoihin (erityiskursseja työläisille), tek-

nisiä kouluja ja yliopistojen osastoja. Erityiset stipendit ja korkeat palkat lisäsivät geologian vetovoimaa.

Riippuen valtion koulutetun henkilökunnan tarpeesta vastavalmistunut geologi saatettiin lähettää mihin tahansa osaan maata. On huomattava, että tämä oli tyypillinen neuvostovaltion piirre ja se sai aikaan täydellisen muutoksen Neuvostoliiton tilan käsitteessä. Kuka tahansa saatettiin lähettää mihin tahansa paikkaan, ja usein lähetettiin, mikä aiheutti nopean nousun sekä maantieteellisessä että demografisessa liikkuvuudessa. Valtio monopolisoi vallan muokata aluetta ja lähettää asiantuntijoita tarpeensa mukaan.

Erityyppisiä geologisia kartoituksia tehtiin systemaattisesti koko maassa 1920-luvulta alkaen, ja niiden tuloksena geologian institutionaalinen rakenne laajeni koko ajan. Lopulta geologian hallinnonalaan kuului yli 10 000 asiantuntijaa, joilla oli korkeakoulututkinto; luku ei sisällä alempia ammattityöntekijöitä eikä teknisiä työntekijöitä (Grigorijev 1947). 1950-luvun alkuun tultaessa Neuvostoliiton geologien määrä muodosti noin puolet koko maailman geologien määrästä (Graham 1998).

Valtio harjoitti tiukkaa kontrollia määritellen mineraalivarojen tyypit, joita oli löydettävä, seudut, joilla tutkimusretkiä oli tehtävä, sekä työn prioriteetit. Geologiset kartoitukset keskityivät etupäässä maan kaukaiseen pohjoiseen, Siperiaan, sekä Kaukoitään. Suurin osa neuvostogeologeista vietti joka vuosi 5–6 kuukautta tutkimusretkillä. Niillä saadun materiaalin ansiosta Neuvostoliiton maantieteen ”valkoiset läiskät” kutistuivat koko ajan ja lukemattomia mineraalivarantoja löydettiin ja tutkittiin. Kun ottaa huomioon Siperian olosuhteet, on selvää, että työhön tarvittiin innostuneita kenttätöntekijöitä. Siksi 1920-luvulla alkoi agitointi ”kamppailuun luontoa vastaan” – sanomalehtien ja kirjallisuuden avulla kannustettiin ihmisiä innostumaan siitä, että heidät määrättiin kaukaisille takamaille ”hallitsemaan maata”.

Kirjallisuus, vallankumous ja luonto

*Kun muutamme historiaa,
emme voi ohittaa maantiedettä.
(Žarov 1981)*

Kirjallisuudella oli tärkeä rooli ideologiassa luonnon valloittamisessa. Juuri *literaty* – kirjailijat, poliittiset kirjoittajat ja runoilijat – määrittivät vallankumouksen jälkeisinä vuosikymmeninä hegemonisen luontodiskurssin retoriikan yleiset termit. Sanomalehdet omaksuivat ne myöhemmin ja muuttivat luonnon valloittamisen artikuloiksi mytologiaksi. Samaan aikaan neuvostojohdajat kehittivät ideoita myös luonnon muuttamisesta; ehkä tunnetuin esimerkki on stalinistinen suunnitelma muokata luontoa (*Stalinski plan preobrazovanija prirody*). Sosialistisesta realismista kirjallisuudessa tuli luonnon valloittamisen ideologian tärkein lähde. Periaatteessa sosialistinen realismi pyrki muuttamaan taideteoksen ideologista viitekehystä.

Neuvostoliiton hegemoninen luontodiskurssi oli vallankumouksellisen romantiikan ja paahtoksen luomus. Luonto oli metafora taistelulle vanhaa järjestystä vastaan ja lopulliselle voitolle siitä sekä uuden järjestyksen rakentamiselle. Tämän myötä luonto oli määritelty villiksi ja vihamieliseksi. Ensimmäisinä neuvostohallinnon vuosina luontotulkinnoissa oli usein viittauksia vallankumousretoriikkaan ja romantiikkaan; niistä tuli kertomuksia vallankumouksellisesta taistelusta, uudistamisesta ja uudelleenrakentamisesta. Toisen maailmansodan jälkeen käsitteet ”sota luontoa vastaan” ja ”luonnon valloitus” tulivat yhä silmiinpistävämmiksi. Voidaan väittää, että luontoa vastaan taistelun romantisointi on yleinen piirre suurissa teollisuusmaissa, kuten Neuvostoliitossa tai Yhdysvalloissa. Molemmat maat suosivat luonnon ymmärtämisen ja tutkimuksen tapaa, jota voisi kutsua luonnon kolonisoimiseksi erona luonnon sivilisaatiosta, mitä tapahtui Länsi-Euroopassa vuosisatojen mittaan. Kun luonnon sivilisaatio visioi kesyttävänsä ”luonnon omalla takapihalla”, kolonisaatio

Igor Kovaljov & Dmitri Malanitšev: Hahmotelma elokuvaan Maito (2001)

pyrki valloittamaan ”villää, vihamielistä maata”.

Luonnonympäristön muutokset neuvostoyhteiskunnan tarpeiden mukaan olivat kiinteässä yhteydessä uuden (neuvosto)ihmisen muovamisen kanssa. ”Muuttamalla luontoa ihminen muuttaa itseään”, oli neuvostokirjailija Maksim Gorkin julistama iskulause 1930-luvulla.⁶ Lev Trotski kirjoitti esseessään 1924: ”Sosialismissa ihmisestä tulee yli-ihminen, joka muuttaa jokien juoksua, vuorien korkeuksia ja luontoa omien tarpeidensa mukaan ja lopulta muuttaa omaa luontoaan” (Trotski 1924). Tämä retoriikka kuvasi Neuvostoliiton käymää taistelua luontoa vastaan jatkona luokkakonfliktille ja tukena taistelulle kapitalistista maailmaa vastaan. Maksim Gorkia kannattaa siteerata uudelleen, sillä neuvostovallan ensimmäisinä vuosikymmeninä hän edisti ajatusta luonnon valloittamisesta: ”Neuvostoliitossa on käynnissä työtätekevien joukkojen järkevästi organisoidun tahdon taistelu luonnon voimia vastaan, taistelu ihmisen luonnollista perusainesosaa vastaan, joka ei ole mitään muuta kuin persoonallisuuden vaistonvaraista anarkismia, jonka on synnyttänyt luokkavaltion siihen kohdistama vuosien painostus” (Gorki 1953, 26, 20). Gorki kuvasi ihmisten energiaa erilaisten teollisuuskohteiden rakentamisessa vastakohtana villiydelle ja spontaaneille luonnonvoimille: ”Rohkeat ja mahtavat toimmme ihmisten fyysisten energi-

oiden ohjaamisessa taisteluun luontoa vastaan antavat ihmiselle mahdollisuuden tuntea oikean tarkoituksensa: saada haltuun luonnon voimat ja kesyttää niiden raivo” (Gorki 1953, 27, 43).

Vladimir Majakovskista tuli ensimmäinen runoilija, joka ylisti taistelua luontoa vastaan. Hän hyväksyi täysin sekä vallankumouksen että luonnon valloituksen ideologian: ”Rakenna, täydellä höyryllä, / älä kadu, jos katkeat rakentamisen takia! / Jos Kazbek tekee tenää, / revä se rikki! / Älä välitä, koska sitä ei näy / sumussa!” (Majakovski 1950, 216). Vallankumouksellinen retoriikka osoittaa halveksuntaa kaikkea kohtaan ja uhmaa luonnonvoimia. Vuorta ihmisen näkökentän ulkopuolella pidetään merkityksettömänä, niinpä ihmisen päämäärä on tunnistaa, järjestää, korvata luonnonkauneus uudella, rautaisella, ihmisten tuottamalla kauneudella. Toisessa runossa Majakovski kirjoittaa: ”Me, uuden uskon tuojat, / annamme kauneudelle raudan sävyn, jotta emme pilaa aukioita sairailta luonnoilla, panemme teräsbetonia taivaalle.” (Boreiko 1996, 108–132). Ja jatkaa: ”Räjähdykset rämähtelevät / ja hajottavat karhulaumat / ja valtava ’Jättitehdas’ / rikkoo maan kaivoksin.” (Majakovski 1980, 239–241).

Vuonna 1926 siperialaisten kirjailijoiden kongressissa Vladimir Zazubrin peilasi luonnossaan monien kirjailijoiden tunteja. Heidän ei ollut helppo hyväksyä luonnonvalloitusideologiaa, sehän vaati katkaisemaan venäläisen kirjallisuuden pitkäaikaisen tradition luonnon rakastamiseen, jota edustivat Puškin, Tšehov, Tolstoi ja monet muut. Lopulta kirjailijat seurasivat uusien prioriteettien esimerkkiä, mutta eivät ilman pientä epäröintiä, kuten Zazubrinin huomautukset osoittavat:

Kaupungin, kaupunkikulttuurin ja tehtaiden äänten idea on raskas meille, jotka olemme rakastuneita Siperian taigan laajuuteen kuin eläimet. Mutta olkoon niin, tappakoon ihminen meissä eläimen, saalistakoon sen. Vangittakoon Siperian vihreä pehmeä rinta kaupunkien sementtipanssariin, varustettakoon tehtaanniippujen kivikraattereihin, sidottakoon ratakiskoin. Poltettakoon taiga ja

raastettakoon sen puut, tallattakoon arot. Tulkoon ne tomuksi, ja se on vääjäämätöntä. Vain sementti ja rauta voivat olla perusta kaikkien kansojen rautaiselle veljesliitolle, koko ihmiskunnan rautaiselle veljeydelle. (Boreiko 1996.)

Ajatukset taistelusta luontoa vastaan ja luonnon uudelleen rakentamisesta juurtuivat asteittain siihen neuvostokirjallisuuden osaan, joka selvisi 1930-luvun vainoista. Kirjallisuuden ulkoisen sensuurin merkitys väheni sitä mukaa kun itesesensuuri korvasi sen: niin kirjailijat kuin sanoma- ja aikakauslehtien toimittajatkin oppivat, mitä heidän odotettiin kirjoittavan ja miten he välttyisivät tulehasta pidätetyiksi. Sosialistisen realismin kirjallisuudesta tuli tärkein kannattaja taistelulle luontoa vastaan. Itse asiassa luonnon hallitsemisen ja muokkaamisen ideat hallitsivat neuvostokirjallisuutta aina 1960- ja 1970-luvuille saakka, jolloin poliittinen ”suojasää” salli kriittisten äänien pääsyn esiin.

Luonto tarkoituksettomana taigana

Vuosina 1920–1960 hegemonista luontodiskurssia ei käytännössä haastettu; neuvostolehdet olivat näinä vuosina täynnä vaatimuksia toimia luontoa vastaan. Ajatukset ihmisen vallasta yli luonnon ja taistelun välttämättömyydestä luontoa vastaan olivat implisiittisesti mukana suurimassa osassa artikkeleita. Sanomalehdet sisälsivät koko ajan hehkuvia kuvauksia radikaaleista muutoksista, joita ympäristölle oli tehty ihmisen tarpeiden mukaan. Itse asiassa tyyli, jolla luonnosta kirjoitettiin, tuli hyvin homogeeniseksi: kun käy läpi sanomalehtiartikkeleita näiltä vuosikymmeniltä, tuntuu kuin ne olisivat kaikki yhden henkilön kirjoittamia. Artikkelit aiheesta ovat yleensä omaksuneet pateettisen tyylin, käyttävät tiettyjä metaforien ja kiinteiden fraasien kokoelmia ja jopa samanlaisia kielipillisiä rakenteita. Luonnon representaatio neuvostolehdissä on huomattavan lähellä venäläisiä satuja: neuvostoihmiset ovat niissä venäläisen satusankarin Ivanin symbolisia perillisiä. He voittavat aina taistelut salakavalina elementtejä ja elämän lakeja

vastaan. Tämä on erityisen tärkeää artikkeleissa, jotka käsittelivät geologeja, 1960-luvun neuvostosankareita. Kertomukset geologien työstä ovat yleensä narratiiveja luonnon tutkimisesta, taistelusta sitä vastaan ja sen valloittamisesta. Selvimmin luonto tulkittiin Tunteettomaksi Tyhjyydeksi, Aarreaitaksi ja Aarteiden Vartijaksi. Muutama ote sanomalehtiartikkeleista valaisee näitä diskursiivisia linjauksia.

Luonto merkityksettömänä tyhjyytenä

Hegemoniadiskurssin mukaan luonnolla ei ole itsessään merkitystä: siltä puuttuu synnynnäinen rationaalisuus, puhumattakaan luontaisesta arvosta. Se saa merkityksensä vain sivilisoituneen ihmisen kautta, joka suo tietylle paikalle luonteen ja tarkoituksen kehittämällä tai käyttämällä sitä. Tästä näkökulmasta näissä paikoissa asuvilla alkuperäisasukkailla ja ei-inhimillisillä olennoilla ei ole omaa rationaalisuutta tai itse asiassa mitään intressejä, jotka neuvostoihmisen olisi otettava huomioon.

Tämän ajatuksen mukaisesti sanomalehtiartikkelit kuvaavat luontoa erilaistumattomana, pimeänä ja tunteettomana. Tässä tyypillinen esimerkki:

Samanlainen ja pimeä taiga oli kaikkialla ympärillä; se oli läpitunkeutumattomien soiden ja hyttysten valtakuntaa [...] Kuinka kauan kestää, että ihmiset pääsevät tänne, että syvennetään joenuomia ja kuivataan suot, että selvitetään taiga, rakennetaan teitä ja kaupunkeja. (Pravda 2.4.1967.)

Neuvostoihminen on luoja, maan Herra, hän muuttaa tilan itselleen sopivaksi ja näin tekee sen eläväksi, herättää nukkuvan, passiivisen luonnon, luo erilaisuutta, tuo valoa. Toinen esimerkki on seuraava: ”Illalla istuessaan leiritulen ympärillä tutkimusretkeilijät puhuivat tulevaisuudesta, elämästä jota neuvostoihmiset toisivat tänne, ’ikuisen hiljaisuuden maahan.’”

(Sovetskaja Rossija 16.6.1961.)

Luonnon herättämiseen unesta tarvittiin paljon energiaa. Siksi luonnonvalloitusdiskurssi oli suunnattu etenkin nuorisolle, joka kykeni vastaamaan viranomaisten kutsuun lähteä kaukaiseen maahan tutkimaan uusia alueita. Artikkelit panivat vastakkain villin aution maan sekä nuorten ihmisten innostuksen ja tarmon: ”Nuoret tiedemiehet merkkäavat huolellisesti tiensä taigalla etsiessään uusia mineraalivaroja, merkitsevät paikkoja tuleville kaupungeille, aloittavat arvokkaiden metallien tuotannon. Heidän työnsä muuttaa aikaisemmin asumattoman, laiminlyödyn maan” (Kladovaja otkryti). Monien lehtiartikkelien otsikot kuvastivat kaiken Uuden ja Ensimmäisen neuvostokulttia: ”He tulivat ensimmäisinä”, ”Toivomme teille uusia menestyksiä, löytöretkeilijät!” (Trud 6.4.1969; Pravda 2.4.1967).

Luonto aarreaitana

Käsitys luonnosta aarreaitana on tiiviisti yhteydessä ajatukseen luonnon merkityksettömästä tyhjyydestä. Tavallaan nämä kaksi diskursiivista linjaa voidaan yhdistää ”rikkaan tyhjyyden” oksymoroniksi. Toisin sanoen kun artikkelit painottivat luonnon tyhjyyttä ja näkivät alueen merkityksettömänä ennen kuin siinä näkyi jälkiä ihmisen toiminnasta, ne kuvasivat samalla luonnon rikkaaksi luonnonvaroista, jotka vain odottivat käyttöä.

”Tie on piirretty vain kartalle. Täällä taigalla on vain eläinten polkuja, vain villejä tiheikköjä ja soita ja hyttyspilviä. Löytääkseen luonnon viisusti kätkemän aarteen on kuljettava läpi kaiken tämän. Tämän vuoksi löytöretkeilijät menevät taigan läpi, ja heitä kutsutaan ’geologeiksi’”. (Izvestija 18.4.1961.) Neuvostoliittolaisessa lehtikielessä ”aarre”, ”aarrekätkö” ja ”varasto” olivat yleisiä metaforia kuvattaessa luonnonvaroja. Geologit löysivät aarteita maan hyväksi, aarteita joita oli hyvin vaikea saavuttaa, koska ne usein oli riistettävä luonnonvoimilta. Geologit kulkivat tietömiä taipaleita, mutta tiet – ihmi-

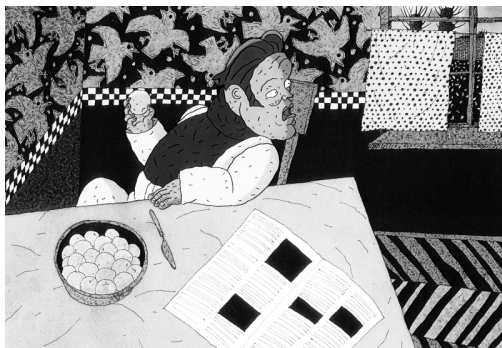
sen alueellisen löytöretkeilyn pääsymbolit – ja kaupungit rakennettiin heti heidän perässään.

Tyypillinen piirre neuvostolehtien luontorepresentaatiossa on luonnon villiys. Teiden puuttuminen toimii tämän luonteenpiirteen valaisuna. Reportaaseissa geologeista luontoon viitataan usein sanoilla ”ennen kulkematon” ja ”läpi tunkematon”. Implisiittisen logiikan mukaan siellä, missä ei ollut teitä, ei ollut elämääkään. ”He kulkevat elämässään ennen kulkemattomilla poluilla läpi pelottoman taigan ja läpi tunkemattomien erämaiden. Siellä mistä he kulkevat, alkaa elämä; maa antaa ihmisille aarteitaan.” (Oni prihodjat pervymi.) Geologit antavat paikalle merkityksen tuodessaan tullessaan elämän.

Luonto aarteiden vartijana

Huolimatta siitä, että luontoa kuvattiin yleensä niin, että sillä ei ollut aisteja – eli kuurona, nuk-kuvana, vaikenevana – sanomalehdet kuvasivat sitä silti toimijana. Aktiivisena toimijana luonto saattoi piilottaa ja vartioida aarteitaan ja torjua ihmisen tunkeutumisen.

Yhden aarteistaan, molybdeenin, luonto on piilottanut korkealle ja syväälle, vuorten sydämeen. Ei ollut helppo päästä sen luo, ja vielä vaikeampaa oli vääntää se irti kivisestä varastosta. Mutta vuorille saapuivat partaiset miehet. He rakensivat teitä vuorille, rakensivat kauppojen lattiat ja talojen seinät, väänsivät irti varastojen lukot. Ihmiset

Igor Kovaljov & Dmitri Malanitšev: Otos elokuvasta Lintu ikkunassa (1996)

osoittautuivat lujemmiksi kuin lujinkaan kivi. Ja palkintona heidän vaatimuksistaan luonto antoi ihmisille aarteitaan; arvokas malmi alkoi virrata mahtavina virtoina. (Izvestija 17.9.1961.)

Tiedemiehenä geologi haluaa löytää, hän haluaa tietää. Luonto vastustaa häntä ja pysyy vaiti: ”Maa piti hampaitaan kiristellen salaisuutensa. Pitkä ja partainen mies, silmät kirkkaina ja loistavina, huusi rauhalliselle ja mahtavalle joelle: ’Kerro minulle, mihin aarre on haudattu? kerro minulle! Mutta Objoki pysyi vaiti.’” (Rozy v taige.) Parta toimii geologin symbolina, kun taas silmien välke on luonteenomaista tiedemiehille. Hän löytää varmasti öljyä; hän on sankari, polunraivaaja ja löytöretkeilijä, hän ei yksinkertaisesti voi epäonnistua vaan voittaa villin luonnon vastustuksen. Onhan ihminen paljon mahtavampi toimija kuin luonto. Luonto vain piilottaa tai vartioi, kun taas neuvostoihminen valloittaa, voittaa ja rakentaa. ”Jakutian sisuksien aarteita olivat läpipääsemättömät vuoristoketjut, taiga, jää, ikirouta, jokien putoukset vartioineet vuosisatoja ... Neuvostoihmiset ovat voittaneet luonnon.” (Leningradskaja pravda 17.11.1956.)

Tämän keskustelun pohjalta on ollut mahdollista tehdä jotain johtopäätöksiä hallitsevasta luontotulkinnasta Neuvostoliitossa. Hegemoniadiskurssi kuvasi luonnon passiivisena, merkityksettömänä, ilman luovuutta olevana. Se näki neuvostoihmiset täysin irrallisina luonnon maailmasta pyrkimässä vapaiksi luonnon prosessien riippuvuudesta; neuvostokansalla oli kyky kääntää kaoottinen ja usein vieras luonnonympäristö järjestykseksi. Tästä perspektiivistä luonto ei ole yksinkertaisesti kokonaisuus, joka tarvitsee tulla tutkituksi ja sitten käytetyksi ihmiskunnan tarpeiden mukaan; neuvostotulkinnassa luonto on myös vieras, jota vastaan täytyy taistella ja joka täytyy voittaa. Vain tässä taistelussa ihminen voi löytää todellisen itsensä ja hänestä voi tulla superihminen, herra joka hallitsee luonnonmaailmaa ja itseään.

Tätä hegemoniadiskurssia arvioitaessa on korostettava, että luonnon valloittamisen ide-

ologia oli paljon enemmän kuin ”vain sanoja”. Autoritaarisille valtioille on luonteenomaista, että ne kohtaavat esteitä ideologioita toteuttaessaan. Siksi on tärkeää ymmärtää, että luonnon valloittamisen ideologia oli läheisessä yhteydessä maiseman massiiviseen muutokseen neuvostovallan 74 vuotena. Pakolla toimeenpannun teollistamisen tuloksena maa muuttui vallankumouksen jälkeisinä vuosikymmeninä agraaritaloudesta teolliseksi. Kuitenkin monien teollisuuskaupunkien (joissa usein on vain yksi teollisuudenhaara) lyhyt kesto on jälkepäin ajatellen ilmeisempi, nyt kun monet niistä ovat periaatteessa roikkuneet elämän ja kuoleman välissä aina Neuvostoliiton romahtamisesta alkaen. Yhdyntyyppisestä yritystoiminnasta riippuvaiset kaupungit kukoistivat neuvostoajana, kun taas nyt suurin osa niistä kärsii taloudellisesta lamasta ja köyhydestä. Nyt Venäjällä pidetään lukuisia alueita ”ympäristökatastrofialueina” – taas uusi seuraus luonnon valloittamisen hegemoniadiskurssista. On ilmeistä, että luonnon sosiaalinen konstruktio Neuvostoliitossa sisältää näkyviä seurauksia.

Löytöretkeilijöiden arkipäivää

Luonnon representaatiot, joita hegemoninen hallinto tuotti, eivät anna tyhjentävää kuvaa siitä, millainen oli ihmisten arkipäiväinen suhde luontoon. Autoritääriin hallitus pyrkii aina monopolisiin merkitysten tuottamisessa, mutta onneksi hallitukset ovat osoittautuneet kykenemättömiksi kontrolloimaan tätä prosessia täydellisesti. So-

Igor Kovaljov: *Hahmotelma uuteen elokuvaan Hän ei vielä rakasta* (2010)

siaaliset toimijat, jotka ovat aktiivisia käyttäjiä ja tuottajia, eivät vain omaksu hegemonista diskurssia vaan myös liittävät ne osaksi kompleksista merkityskokonaisuutta ja representatiota, joka sisältää henkilökohtaisia päämääriä, elämänstrategioita ja -taktiikoita samoin kuin arkipäivän käytäntöjä. Valtion kaukaisia alueita hallitsemaan kutsutut neuvostogeologit omaksuivat heikosti hegemoniadiskurssin valloituspaatoksen. He kehittivät omia luontotulkintojaan ja -merkityksiään. Seuraava etnografinen analyysi geologien ammatista pyrkii auttamaan paremmin ymmärtämään luontotulkintoja ja yhteyttä luontoon Neuvostoliitossa.

Silmiinpistävä piirre geologien työssä Neuvostoliitossa oli luovan tieteellisen työn yhdistäminen erilaisiin fyysisiin töihin geologisilla tutkimusretkillä. Geologien kenttäkausi saattoi kestää kahdeksan kuukautta, ja tutkimusretket veivät heidät usein syrjäisille alueille. Pitkä oleskeluaika yhdessä pienen ihmisjoukon kanssa luonnossa vaikutti suuresti sosiaalisten suhteiden luonteeseen ammattiyhteisössä ja loi vahvan ammatillisen alakulttuurin. Totta puhuen tutkimusmatkat eivät olleet kokonaan sivistyksen ulottumattomissa, sillä kenttätöiden aikana geologit toimivat säännöllisesti yhdessä monien paikallisten toimijoiden kanssa: virkamiesten, asukkaiden (joskus alkuperäiskansojen), entisten ja nykyisten vankien, sotilaiden ja rajavartioiden. Mutta yhtä usein tutkimusretkillä he kohtasivat tsuktšeja ja karhuja, ja on mielenkiintoista huomata, että tällaiset kohtaamiset rekisteröitiin usein kenttäpäiväkirjoihin.

Neuvostogeologi Voinovski-Krigerin julkaisut muistelmat kuvaavat tyypillistä kenttätyötä: ”Usein oli vaikeaa. Usein kärsimme kylmää ja nälkää. Olimme äärimmäisen väsyneitä. Oli vaikeaa, kun ei kuukausiin tiennyt, mitä maailmassa tapahtui, mitä kotona tapahtui. Mutta kaiken tämän korvasi yhteys luontoon, ihana uni vuoristojoen solinassa, aamupesujen kylmässä vedessä. Ja tärkeimpänä kaikesta – mielenkiintoiset reitit, keksinnöt ja löydöt, jotka tarjosivat kiehtovia tieteellisiä haasteita ja arvoituksia, jotka eivät ratkenneet helpolla.” (Voinovski-Kriger, 1987.)

Joissain suhteissa tähän lainaukseen sisältyy geologien kenttäelämän ydin. Geologien elämää voidaan kuvata neljällä sanalla: kovuus – luonto – tiede – ihmiset.

Neuvostoliitossa geologin työ jakautui yleensä kahteen erilaiseen osaan: ”kenttäelämään” ja ”kaupunkielämään”. Ensimmäisen tärkein piirre oli kuukausia kestävä oleskelu luonnossa. Ylipäätään on korostettava, että geologien ammatikunnan sisällä oli laaja kirjo luontoa ja luontoyhteyttä koskevia aatteita. Tietysti hegemoninen luontodiskurssi oli läsnä myös mikrotasolla, mutta se limittyi ja sekoittui muihin käsityksiin ja tulkintoihin. Geologien arkipäivässä voidaan erottaa useita erilaisia luontonäkemyksiä. Jotkut niistä olivat melko ristiriitaisia, mutta on silti tärkeää tajuta, että erilaiset luontotulkinnat saattoivat helposti mahtua arkipäivään. Analyttisestä näkökulmasta geologien arkielämässä voidaan erottaa neljä rinnakkaista luontodiskurssia.

Luonto tieteen mysteerinä

Silmiinpistävin osa geologien arkipäivää oli tieteellisen tutkimuksen tekeminen: tietyissä paikoissa ajan mittaan tapahtuneiden geologisten prosessien rekonstruoiminen. Geologit pitivät säännöllisesti päiväkirjaa havainnoistaan kentällä. Niissä he kuvasivat löytöjään geologisiksi termeiksi. Geologit tekivät suunnitelmia ja keräsivät näyttöä dokumentoiden huolellisesti asemansa kartalla ja tekivät alustavat johtopäätökset. Näytteet analysoitiin myöhemmin läpikotaisin laboratorio-olosuhteissa; tämä oli tyypillistä ”kaupunkitoimintaa” talvisin. Kaikkien löytöjen pohjalta geologit kirjoittivat projektiraporttinsa ja kehittivät teoreettisia mallejaan.

Ilman laboratoriovälineiden apua geologit kohtasivat usein vaikeuksia kentällä, kun he yrittivät tulkita materiaalia. Reiän poraaminen näytteiden ottoon varten oli melko vaikeaa ja kallista, mikä rajoitti tällaista toimintaa ennen kuin geologisten instituuttien materiaalista ja teknologista perustaa vahvistettiin 1970-luvulla. Geologien oli usein tyydyttävä pinnalla näkyviin sekoittumattomiin lohkaraisiin. Soilla

ja alangoilla, joilla kallioperäsiintymiä ei yleensä ollut, heidän tilanteensa oli vieläkin vaikeampi. Siksi monet geologit sanoivat, että pelkkä näytteiden kerääminen ei riittänyt menestyksekkääksi kenttätyöksi: hyvä geologi tarvitsi myös ”geologista mielikuvitusta”, kykyä koota tulokset epätäydellisten ja jonkin verran tulkinnanvaraisten näytteiden pohjalta. Seuraava lainaus D. Mihailovin muistelmista havainnollistaa sopivasti, mitä ”geologinen mielikuvitus” tarkoitti kenttätyössä:

Paikalliset kalliolit olivat jo tuttuja minulle. Tiettyjä niiden välisiä yhteyksiä alkoi tulla esiin. Ihmettelin, miksi tietyt mineraalit esiintyivät samoissa kombinaatioissa tiukasti määrättyssä järjestyksessä – ’mineraaliassosiaatioissa’ tai ’mineraaliparagneesissä’. Liikkuessani kaivannoissa päivittäin yritin saada yleiskuvan, identifioida tiettyjä periaatteita. (Mihailov 2003.)

Löydöt olivat tärkeä kategoria, joka liittyi tähän diskurssiin ja yhdisti sen hegemoniseen luontodiskurssiin. Löydön käsite yhdisti tieteellisen halun ymmärtää luontoa valtion intresseihin paikantaa arvokkaita luonnonvaroja. Siksi löydön tekeminen johti korkeampaan statukseen tiedemieskollegojen keskuudessa ja samalla materiaaliin palkintoihin, joita Neuvostoliitto jakoi varsin anteliaasti. Tuloksena tästä neuvostogeologiassa on paljon kertomuksia valelöydöistä ja niissä annetaan usein ymmärtää, että valelöytöihin sekaantuneet henkilöt joutuivat syytteen ja vainon kohteeksi.

Luonto elinpiirinä ja työpaikkana

Kenttätutkimusten aikana luonto on geologien arkielämän näyttämönä. Työ on tänä aikana elämän pääsisältö, ja kaikki työ tähtää retkikunnan tehtävän suorittamiseen. Toisin kuin alkuperäiskansat, geologit eivät nähneet tundraa tai taigaa koko elämänsä näyttämönä. Geologien rutiinielämä kentällä erosi merkittävästi kaupunkielämästä. Kenttäelämän tärkeimmät piirteet olivat liikkuvuus, väliaikaisuus, sen erityiset

käytännöt ja arkipäivän kovuus. Geologisen tutkimusretken rutiineissa ja tavoissa ihmisten käytännöt toimivat luonnonmaailman kanssa neljän yleisen päälinjan mukaan. Nämä päälinjat ovat: kohtaamiset, paikallistuntemus, elinolot ja kovuus.

Kohtaamiset: Tutkimusretken aikana geologit olivat yhteydessä moniin toimijoihin. Jotkin kontaktit tapahtuivat valmistauduttaessa tutkimusmatkaan, kuten esimerkiksi tapaamiset paikallisviranomaisten kanssa, joita geologien oli informoitava suunnitelmistaan ja saapumisestaan tutkimuspaikalle. Se toi geologit yhteyteen kommunistisen puolueen aluesihteerien, miliisin ja joillakin alueilla rajavartioiden kanssa. Usein geologit pyysivät virkamiehiä yhteistyöhön. Varmistaakseen ruokavarastot ja kuljetukset geologit olivat usein riippuvaisia paikallisviranomaisten avusta.

Kenttätöön aikana geologit tapasivat yleensä laajan kirjon paikallisia toimijoita:

- Paikallisia asukkaita: pääosin metsästäjiä ja kalastajia, jotka olivat usein alkuperäisväestöä. Nämä tapaamiset olivat usein odottamattomia ja tapahtuivat kaukana sivilisaatiosta, sillä metsästäjät ja kalastajat liikkuivat kesän aikana saaliin perässä paikasta toiseen.

- Vankeja: geologit palkkasivat toisinaan entisiä vankeja fyysisesti vaativiin töihin ja välillä he työskentelivät vankien kanssa, jos alueella oli vankileiri, kuten usein Siperiassa. Erään geologin mukaan geologisissa tutkimuksissa vangit tekivät kaivutyön, joten oli mahdotonta välttää puhumista heidän kanssaan. (Mihailov 2003.)

- NKVD:n työntekijät: he auttoivat joskus geologeja kuljetusongelmissa ja vartioivat joskus geologeja avustavia vankeja.

- Muita geologeja: 1950-lukuun mennessä Neuvostoliiton geologinen palvelu (geologitšeskaja služba SSSR) muodosti hyvin kehittyneen rakenteen osastoineen ja toimistoineen maan kaikilla alueilla. Niinpä geologisten ryhmien polut kohtasivat usein. Geologit vaihtoivat tavatessaan tietoja ja auttoivat joskus ruoan kanssa. Ryhmien välillä oli tietenkin aina jonkin verran kilpailua.

- Eläimiä: muistorikkaimpia olivat kohtaamiset karhujen kanssa, joista kiersi monia uskomattomia tarinoita ja kaskuja geologien joukossa. Karhuja pelättiin ja kunnioitettiin, ja geologit näkivät ne taigan herroina. Jos geologit metsästäivät karhuja, he tekivät sen hyvin varovaisesti ja huolellisten valmistelujen jälkeen. Onnistuessaan he ottivat saaliista kuvan, josta tuli ryhmän erityisen ylpeyden aihe. Mutta geologit tapasivat tutkimusretkillään myös hirviä, peuroja, haukkoja, kettuja, peltopyitä ja muita eläimiä. Se, tuliko näistä eläimistä metsästyksen vai vain tarkkailun kohteita, riippui ryhmästä, yksittäisistä henkilöistä ja ruokatilanteesta.

- Turisteja: alueesta riippuen geologiset tutkimusretket saattoivat kohdata repputuristeja. Joskus he auttoivat näitä ruoan, tulitikkujen, kuljetusten ja karttojen kanssa.

- Kulkureita: helposti ylenkatsottu ihmisryhmä. He elivät metsissä ja ilmestyivät aika ajoin geologien leireihin. Olosuhteiden pakosta kulkurit olivat myös metsästäjiä ja kalastajia, mutta yleensä he eivät olleet alkuperäisväestöä; kulkureiden joukossa oli usein vankileireiltä karanneita vankeja. Geologit pelkäsivät yleensä tätä ryhmää.

Paikallistuntemus: Yhteydet paikallisiin olivat hyvin tärkeitä geologisille tutkimusretkille. Paikalliset asukkaat tunsivat maaston usein hyvin, mikä oli äärettömän arvokasta geologeille. Siksi geologit palkkasivat monesti retkikunnille

Igor Kovaljov: Otos elokuvasta Andrei Svislotski (1991)

paikallisia oppaita ja kuljettajia, koska paikalliset pystyivät toimimaan porojen ja koirien kanssa. Paikalliselle väestölle geologi oli tavallisesti valtion edustaja, joka pystyi saamaan valtion varoja, ja paikalliset olivat innokkaita verottamaan näitä varoja vaihtamalla niitä palveluihin tai tietoon.

Elinolosuhteet: Arkielämän järjestäminen kentällä ei ollut helppo juttu. Leiripaikat muuttuivat usein päivittäin. Joissakin tapauksissa telta ja makuupussi edustivat suurta mukavuutta; niitä käytettiin vain perusleirissä, josta ryhmät lähtivät patikkamatkoille, joiden pituudet vaihtelivat useasta päivästä viikkoihin. Patikkamatkoille geologit eivät tavallisesti ottaneet telttoja eivätkä makuupusseja, sillä he nukkuivat lähellä nuotiota nukkumapaikoilla, jotka oli rakennettu oksista, kääntyen aika ajoin kyljeltä toiselle pysyäkseen lämpimänä. Ottaen huomioon, että kenttäkausi kesti vähintään toukokuusta lokakuuhun, elinolosuhteet olivat todella rankat. Koska oli mahdotonta liikkua paikasta toiseen painavien matkatavaroiden kanssa, oli usein jätettävä pois ”tarpeettomia tavaroita”. Geologit kantoivat yleensä vain ruokaa ja laitteensa. Monet geologit hankkivat kalastamalla ja metsästämillä vaihtelua melko tylsään ruokavalioonsa. Näin heidän ei myöskään tarvinnut kantaa ruokaa paikasta toiseen. Sodanjälkeisinä vuosina metsästys oli käytännössä välttämätöntä, sillä geologiryhmät oli laihasti varustettuja.

Kovuus: Geologien muistelmissa ja raporteissa heidän työnsä näyttäytyy jatkuvana taisteluna vaikeuksien kanssa. Varastot ja kuljetus olivat oleellisia kaikilla geologisilla tutkimusretkillä, ja tarvikkeita oli usein vaikea saada. Etenkin varhaisina vuosina nämä asiat hoidettiin usein *ad hoc* -periaatteella ja paikallisten kolhoosien, kalastuskuntien, osuuskuntien johtajien, sotilaiden ja leirien päälliköiden avulla. Kenttäkauden alussa geologit käyttivät huomattavan osan ajastaan valmisteluihin: sopivien kuljetusten ja henkilökunnan etsimiseen. Olosuhteista riippuen kuljetus saattoi tapahtua hevosilla, poroilla, muuleilla, veneillä, koirilla ja joskus kameleilla. 1960-luvulta alkaen autojen, helikoptereiden, maastoajoneuvojen ja lentokoneiden käyttö

yleistyi. Eräs haastateltu muisteli ongelmia hevosten kanssa erällä tutkimusretkellä: ”Hevoset oli ylikuormattu, ne eivät pystyneet kulkemaan vaan kaatuivat. Meidän piti auttaa niitä nousemaan ylös. Hyttyset söivät meitä ja niitä. Pysähtelimme paljon. Voi luojaa, mikä tuska se oli niille! Ja meille!”

Geologien kertomukset ja raportit kertovat monesti viivästyneistä kotiinkuljetuksista kenttäkauden päättyessä. Retkikunnan jäsenille tämä merkitsi stressaavaa odotusta, toimeettomuutta, pahenevaa ruoan puutetta ja epävarmuutta pelastuksesta. Haastatteluissa ja muistelmissa nälkä on koko ajan läsnä; käytännössä jokainen geologi koki nälkää enemmän tai vähemmän. Näissä tilanteissa geologit kuvasivat luontoa julmaksi ja välinpitämättömäksi heidän kärsimystään kohtaan.

Luonto visuaalisena harmoniana

Tämä näkökulma luontoon olettaa, että on olemassa tarkkailija, joka ihailee tietyn paikan visuaalista harmoniaa ja kauneutta. Tavallisesti näitä huomioita tehdään mäellä, joka tarjoaa panoraaman alueesta. Geologit sisällyttävät usein kertomuksiinsa pitkästä ja vaikeasta matkasta kohti päämäärää kuvauksen tyrmävästä maisemasta vuoren huipulta. Tällöin luonnon kauneus toimii kompensaaationa matkan vaivoista ja palkintona geologien uuvuttavalle työlle. Usein nämä huomiot myös pettävät geologien ammatilliset intressit, ja ilo luonnon kauneudesta sekoittuu geologisiin havaintoihin ja oletuksiin alueen luonnonhistoriasta, kuten seuraavassa lainauksessa:

Smaragdinvihreä meri, vihreät tulivuoret, pengermät eri tasoilla merenlahdissa, kaunis triaskautinen konglomeraatti, rapautunut hiekkakivi tuottivat unohtumattomia vaikutelmia... Lahden useita kilometrejä leviävää rantaa reunustavat kauniit valkoisen kiiilegraniitin paljastumat. Rannalla on upeaa valkoista hiekkaa ja kaunis laguunijärvi. Vesi lahdessa on kirkasta ja vihertävänsinistä! Täällä olimme vain me ja lokit. Länsirannalla

piirtyi esiin meren vetäytyessä sen pinnan tasolle noussut jyrkänne. (Organova 1998).

Geologiset kenttätutkimukset kiehtoivat neuvostoaikana taiteilijoita ja kirjailijoita. Koska heitä kiehtoi tilaisuus nähdä kauniita luonnon-alueita, heitä palkattiin työntekijöiksi geologisiin ryhmiin ja näin heille annettiin mahdollisuus matkustaa seudulle, jonne he eivät muuten pääsisi. Laulussaan ”Etsin sumua” vuodelta 1965 Juri Kutskin, kuuluisa neuvostrubaduuri, joka työskenteli monilla geologisilla tutkimusmatkoilla monia kausia, kuvasi eräitä syitä valita geologin ammatti. Hän kuvasi itsensä originaalina henkilönä, joka liittyi retkikuntaan sumun, vuorten, kuusien ja taigan tuoksun takia. ”Jotkut ihmiset matkustavat liikeasioissa. Jotkut ihmiset etsivät rahaa tai pakoa tylsyydestä ja veloista, mutta minä aion etsiä sumua, sumua vain, sumua vain ja taigan tuoksua.”

Luonto vapautena

Tulkinta luonnosta vapautena oli epäsuora tulos yli 70 vuoden neuvostojärjestelmästä. Kansalaisoikeuksien tukahduttaminen, julkisen tilan puuttuminen kritiikiltä ja valtion jatkuvat yritykset kontrolloida kansalaisten yksityiselämää tekivät luonnosta vapauden alueen. Luontoon meneminen tarjosi mahdollisuuden paeta järjestelmän kontrollia, vaikka edes tutkimusmatkan ajaksi. Haastatteluissa ja muistelmissa geologit viittasivat usein nuuskijoiden puuttumiseen kentältä: nuotiolla kukaan ei kuunnellut salaa, ei ollut vakoilijoita ja jokainen oli rehellinen. Enemmänkin, yksi geologisten tutkimusretkien erityispiirre oli pomojen puuttuminen: nuotiolla jokainen oli tasavertainen ja jokainen söi samasta pannusta.

Ainakin kenttätöiden aikana geologit olivat vapaita tekemään työtä lähes kokonaan ilman viranomaisia. Siksi nuotio oli retkien aikaisen sosiaalisen tasa-arvon sekä luottamuksen ja rehellisyyden symboli. Tekemällä fyysistä eroa itsensä ja viranomaisten välille geologit nauttivat paosta valtion kontrollista vaalien näin

eräänlaista hiljaista, ”sisäisen emigraation” nimellä tunnettua protestia systeemiä vastaan. Oleminen osa luontoa ja pienen kollektiivin elämään osallistuminen antoi geologeille tunteen, että he ovat vapaita ”epätosista asioista”: kaupungeista, pikkuporvareista ja tylsyydestä. Luonto toimi itsetunnon vahvistamispaikkana, heille itselleen ja muille. Monille geologeille lähteminen kenttätutkimukseen merkitsi myös lähtemistä ainutkertaiseen, rehellisiin suhteisiin ja todelliseen ystävytyteen.

Luonnon monet kuvat

Neuvostoliiton geologeille taiga oli enemmän kuin kasvillisuustyypin nimi: se oli sana, jolla oli lähes maagisia konnotaatioita. Monille geologeille taiga tarkoitti elämäntapaa, maisemaa, joka tuotti sen erityisen käyttäytymisen, ystävyden ja vieraanvaraisuuden ”taigan lait”. Taiga näytti sanelevan tiettyjä arkipäivän käytäntöjä ja sosiaalisen elämän muotoja yhdistäen tavallaan erilaisia sosiaalisia asemia ja tasoja. Se koostui monimutkaisesta ihmisten, olioiden ja artefaktien verkosta ja niiden jäljistä. Tällainen asuttu taiga toi yhteen geologeja, vankeja, paikallisia NKVD:n upseereita, puoluesihteerejä, turisteja ja karhuja, jotka kaikkia asuivat samassa maastossa ja sen lakien ehdoilla.

Hegemoniadiskurssi esitti täysin erilaisen näkemyksen taigasta. Valtiolla taiga näyttäytyi äärimmäisen yksinkertaisena, jopa primitiivisenä ympäristönä. On helppo ignoroida taiga monimutkaisen Neuvostoliiton hegemonisen luontodiskurssin vanavedessä. Kuitenkin kun käsitys luonnon valloituksesta löysi ilmauksensa säännöstelyn ja kontrollin monimutkaisena järjestelmänä, on tärkeää pohtia sitä, että oli myös arkipäivän käytäntöjä, paikallista kanssakäymistä ja paljon mikrokosmoksia, jotka muodostivat tilan muiden merkitysten tuottamiseen. Huolimatta autoritaarisen valtion tarkoituksesta dominoida ja kontrolloida merkitysten ja tulkintojen tuottamista rajojensa sisällä, poliittisten toimijoiden unelma totaalista kontrollista oli onneksi mahdoton. Eläen elämäänsä yksilöt ja

yhteisöt ottivat osaa sosiaalisen järjestyksen tuottamiseen keksien tuhansia mikroskooppisia tapoja konstruoida dominoivan systeemin sisällä omaa elämä-maailmaansa.

”Luontojen tuottaminen” ei ole vain diskurssi vaan samalla se myös implikoi fyysisiä muutoksia luonnonympäristössä. Tavallaan Neuvostoliiton geologian historia muistuttaa orientalismin historiaa: orientalismin nousi Saidin kuuluisan narratiivin mukaan aidosta kiinnostuksesta ”Idän maiden” kulttuuria kohtaan, ja silti tuotti tietoa, jota käytettiin näiden maiden kolonisaatioon (vrt. Said 1979). Silmiinpistävä samanlaisella tavalla ”luontoa rakastavien” geologien tuottama tieteellinen tieto luonnosta tuotti perustan luonnon kolonisaation ja alistamisen neuvostoprojekteil- le. Luonnon valloituksen ideologia löysi äärim- mäisen ilmauksensa ”vuosisadan projekteissa”, jotka pyrkivät muuntamaan luontoa suuressa mitassa: paras esimerkki on Siperian jokien

suunnan kääntämisprojekti. Projekteille löytyi lopulta kriitikkoja jopa neuvostoyhteiskunnas- sa, ja neuvostohallinnon loppupuolella etenkin intellektuellit protestoivat avoimesti jopa ääneen.

Protesti kasaantuu yhteiskunnassa kansa- laisten mikroskooppisen pienistä teoista, jotka tuottavat sosiaalista järjestystä omalla tavallaan hallitsevan luokan piirin ulkopuolella. Mikro- skooppisia muutoksia sosiaalisessa järjestelmäs- sä tapahtuu joka hetki, ja jokainen yksilö osal- listuu prosessiin yksinkertaisesti vain elämällä omaa elämäänsä. Kyseessä olevassa tapauksessa valtion luonnonvalloitusideologia johti luomaan ”paon” kansalaisille luontoon ensin viimeisenä vapauden saarekkeena,⁷ ja myöhemmin edesaut- toi jossain määrin ensimmäisten ympäristöpro- testien syntyamiseen neuvostoyhteiskunnassa.

*Englannin kielestä suomentanut
Päivi Paloposki.*

Viitteet

- 1 ”Geologi” (Geologit), 1959. Sanat S. Grebennikov ja N. Dobronravov; musiikki A. Patšmutov.
- 2 Sanomalehtien analysoimiseen käytettiin diskurs- sianalyysiä. Analysoitiin viisi sanomalehteä 1930–1960-luvuilta. Tässä artikkelissa esitetään vain 1960-luvun materiaalin analyysi.
- 3 Haastattelut suoritti kirjoittaja vuosina 2002 ja 2003. Puretut taltiointit tekijän hallussa.
- 4 Alkuperäiskansa Magadanin alueella.
- 5 ”Sovetski prostoi tšelovek”, 1936. Sanat: V. Lebedev-Kumatš; musiikki: L. Štreiher. Tämä on laajalti neuvostolehdistön kielessä käytetty termi hallinnolle 24. lokakuuta 1948 alkaen.

Suunnitelma piti panna täytäntöön yli 30 vuoden aikana ja visioidut metsävyöhykkeiden sarjat poikki suuren osan maan eteläosaa; niiden tarkoituksena oli pidätellä ja kesyttää Keski- Aasian autiomaista puhaltavat raa’at tuulet.

- 6 Lainaus teoksesta Weiner 1988. Gorkin sanoja käytettiin mottona kirjassa *Belomorsko-Baltijski Kanal*, kokoelmassa kuuluisaa pakkotyöpro- jektia ylistävien neuvostokirjailijoiden esseitä, jossa Gorki oli yksi toimittajista.
- 7 Vrt. Douglas Weinerin (1999) ”pienen vapauden kulman” metafora, joka kuvaa luonnonreser- vaattien biologisten vapauden piiriä.

Lähteet

Boreiko V. (1996), *Sovetskaja literatura kak glašatai borby s prirodoi*. – *Belyje pjatna v istorii pri- rodoohrany. Sovetski Sojuz, Rossija, Ukraina*; 1. Kiev: V. Boreiko.

De Certeau, M. (1984), *The Practice of Everyday Life*. Berkeley: University of California Press.
Druzja solntsa i vetra. – *Sovetskaja Rossija* 16.6.1961.
Fitzpatrick, Sheila (1999), *Everyday Stalinism*: Ordi-

- nary Life in Extraordinary Times: *Soviet Russia in the 30s*. New York: Oxford University Press.
- Gorki (1953, 26) = Gorki, A.M. (1953), *Sobranije sotšinenii* 26. Moskva: GIHL.
- Gorki (1953, 27) = Gorki, A.M. (1953), *Sobranije sotšinenii* 27. Moskva: GIHL.
- Gorki, A.M. (1986), *Na dne. – Izbrannyje sotšinenija*. Moskva: Hudožestvennaja literatura.
- Graham, L. (1998), *What Have We Learned About Science and Technology from the Russian Experience?* Stanford: Stanford University Press.
- Grigorijev, I. (red.) (1947), *Sovetskaja geologija za 30 let*. Moskva: Geologičeskaja literatura.
- Izvestija* 18.4.1961
- Izvestija* 17.9.1961.
- Josephson, Paul (2002), *Industrialized Nature. Brute Force Technology and the Transformation of the Natural World*. Washington: Island Press/Shearwater Books.
- Kladovaja otkryti. – *Komsomolskaja pravda* 19.1.1962, 1.
- Kotkin, Stephen (1995), *Magnetic Mountain: Stalinism as Civilization*. Berkeley: University of California Press.
- Leningradskaja pravda* 17.10.1956.
- Majakovski, V. V. (1980), *Rasskaz Hrenova o Kuznetskstroje i o ljudjah Kuznetska. – Stihotvorenija*. Moskva: Hudožestvennaja literatura.
- Majakovski, V.V. (1950), *Vladikavkaz-Tiflis. – Sobranije sotšinenii*; 1. Moskva: Hudožestvennaja literatura.
- Mihailov, D. (2003), *Taježnyje memuary*. Opublikovano avtorom: s. 1.
- Novyh uspehov, pervoprohodtsy! Nas ždut otkrytija! – *Pravda* 2.4.1967.
- Oni prihodjat pervymi. – *Trud* 6.4.1969.
- Organova, N. (1998), *Tšuvstvo Rodiny*. Vladivostok: Dalnauka.
- Petrone, Karen (2000), *Life Has Become More Joyous, Comrades. Celebrations in the Time of Stalin*. Bloomington: Indiana University Press.
- Petrov, O. & Žamoida, A. (2002), *GEOLKOM - VSEGEI v razvitii Geologičeskoj služby i usilenii mineralno-syrevoi bazy Rossii. 1882–2002*. St. Peterburg: VSEGEI.
- Pravda* 2.4.1967.
- Rabbitt, M. (1989), *The United States Geological Survey: 1879–1989*. Washington: U.S. Geological Survey Circular.
- Richter, B. S. (1997), *Nature Mastered by Man. Ideology and Water in the Soviet Union. – Environment and History* 3, 69–96.
- Rozy v taige. – *Sovetskaja Rossija* 20.7.1969.
- Said, Edward (1979), *Orientalism*. New York: Vintage books.
- Trotski, Lev (1924), *Literatura i revoljutsija*. Moskva: Krasnaja nov.
- Trud* 6.4.1969.
- Turnock, David (ed.) (2001), *East Central Europe and the Former Soviet Union. Environment and Society*. New York: Hodder Education.
- Voinovski-Krigger, K. (1987), *Vospominanija. – Iduštšije vpered. Sbornik statei*. A. A. Jakovenko (sost.). Syktyvkar: Komi knižnoje izdatelstvo.
- Weiner, Douglas (1988), *Models of Nature. Ecology, Conservation and Cultural Revolution in Soviet Russia*. Bloomington: Indiana University Press.
- Weiner, Douglas (1999), *A Little Corner of Freedom. Russian Nature Protection from Stalin to Gorbachev*. Berkeley: University of California Press.
- Žarov, A. (1931), *Volga vpadaet v Moskvu. – Izvestija* 12.9.